

Viktorya dönemi popüler müzik kültüründe Osmanlı temaları

Dr Emre Aracı

William Smallwood'un "Türk Savaş Marşı"nın nota kapağı. (Emre Aracı arşivi)

Polka, vals, quadrille, schottische ve galop; bunlar belki günümüz için artık fazlasıyla klasikleşmiş dans türleri arasındadır. Ancak on dokuzuncu yüzyılda durum hiç de böyle değildi; aristokrat balolarda fazlasıyla revaçta olan bu danslar sosyal hayatın ve eğlencenin temel bir parçası haline gelmişti. Yüksek seviyede eğitim almış her asilzade bu dansların koreografilerini çok iyi bilirdi. Buckingham Sarayı da dahil olmak üzere İngiltere'nin pek çok malikânesinin balo salonu Avrupalı bestecilerin kaleminden çıkma son moda dans müziği eşliğinde sabahlara kadar çınlardı.

Esasında kimi insan psikolojisindeki yeniliğe karşı itici tepki ve toplumun tutuculuğu yüzünden bugün bazılarımıza gayet medenice gözükken bu dansların on dokuzuncu yüzyılda İngiliz balo salonlarına kabulü ilk başta pek de kolay olmamıştı. Nitekim bu durum 16 Temmuz 1816 tarihli The Times gazetesinin yorumundan açıkça anlaşılmaktadır: "Milli ahlak milli adetlere bağlıdır; cinsel arzular uyanıncasına kolların ve bacakların birbirine dolaştığı [vals denilen o yakışık almayan yabancı dansa] bir kere bakmak bizlere bu dansın İngiliz bayanları ile bugüne kadar bağdaştırılan ihtiyatlı mütevazı tavırlara ne derece ters düştüğünü göstermeye yetecektir... İngiliz Sarayı'nda böylesine bir yeniliği sergilemek büyük bir ahlaksızlıktır ve umarız bir daha böyle bir şeye izin verilmez..." Ancak hepimizin de bildiği gibi The Times gazetesi kritiğinin temennisi doğru çıkmamış, bilakis vals, devrinin en popüler dansı haline gelmiştir. Hatta 1853 senesinde Kalodzy adında bir Macar besteci tarafından The Times gazetesinin adını taşıyan bir polka dahi bestelenmiştir.

Balolarda sürekli olarak yeni dansların beklenmesinden dolayı besteciler en ufak bir güncel olaydan, doğa olaylarından ve türlü türlü objelerden dahi ilham almaya çalışıyorlardı. Bu danslar neşeli ve kıvrak

melodilerin yanısıra şakacı, espritüel ve zaman zaman da garip isimler taşımaktaydı. Çeşitli ülke adları ile anılan danslar, savaşlar ve çarpışmalar anısına bestelenen marşlar, hanedan mensupları ve önemli generallerin adını taşıyan sayısız polka, vals ve quadrille'e rastlanmaktaydı. Bunlara örnek olarak Şampanya Polkası, Gökğürtüsü ve Şimşek Polkası, Güneş Parlıtısı Valsi, İrlanda Quadrille'i, Büyük Sergi Marşı, Paris Quadrille'i, Londra'nın Sokakları Quadrille'i gibi başlıklar verilebilir. Litografi denilen taşbaskı tekniğinin on dokuzuncu yüzyıl başlarında geliştirilmesi ile nota basımcılığında ve bilhassa popüler parçalara, adlarına uygun görsel nota kapağı dizayn tekniğinde de büyük ilerlemeler kaydedilmeye başlandı. Bu zamana kadar nota kapakları son derece zahmetli olan gravür tekniği ile hazırlanmakta ve gerekirse içleri sonradan elle boyanmaktaydı. Ancak 1830'ların sonuna doğru buna renkli kromolitografi tekniği de eklenince pazar iyice gelişme kaydetti. Sadece başkent Londra'da 500 müzik salonunun bulunduğu Britanya İmparatorluğu'nda haftada yüzlerce yeni eser rengârenk resimli kapaklar içerisinde piyasaya çıkmaktaydı. Bu dönemin en meşhur litografi ustaları arasında özellikle iki isim göze çarpmaktadır: John Brandard (1812-63) ve Alfred Concanen (1835-86). Birbirlerinden bağımsız dizayn ettikleri nota kapaklarında çeşitli sokak ve insan manzaraları ile Viktorya devri hayatının bütün özelliklerine rastlamak mümkündür. İkisi de resim sanatında belki dönemlerinin meşhur ressamı ile boy ölçüşebilecek kadar kabiliyetli ve başarılıydılar.

On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Britanya İmparatorluğu ile yolunun kesiştiği anlarda da, yukarıda da bahsedildiği gibi, kendisine devamlı surette yeni malzeme çıkartmak isteyen dans müziği bestecilerine doğunun bu mistik hanedanı, insan ve toprakları ilham

kaynağı oluşturmakta gecikmedi. Dolayısıyla Viktorya döneminin binlerce popüler dans besteleri arasında zaman zaman Osmanlı İmparatorluğu'ndan manzaraları ve önemli karakterleri konu alan eserlere rastlamak mümkündür. Bunlar sadece eserlerin adlarında kendini göstermekle kalmamakta, doğal olarak notaların kapaklarında da uygun resimlerle karşımıza çıkmaktadır.

Bu tarz eserlerin yoğunlaştığı dönem ise doğal olarak Kırım Savaşı (1853-56) sırasındadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Fransa ve İngiltere ile müttefik olarak Rusya'ya karşı giriştiği bu talihsiz savaşın hemen hemen her safhası müzik eserleri ile saptanmıştır. Örneğin savaşın meşhur Osmanlı başkumandanı olan Ömer Lütfi Paşa adına İngilizler tarafından pek çok eser bestelenmiş, kendisinin portrelerini taşıyan nota edisyonları Londra'da tanınmış müzik evlerince basılmıştır. Bu eserler bugün çoğu unutulup gitmiş dönemlerinin parlak dans müziği bestekârlarına aittir; bunlar arasında Charles Wells'in Ömer Paşa Marşı, Henry William West'in Ömer Paşa Polkası, Stephen Glover'ın Ömer Paşa Marşı ve Henry W. Goodban'ın Ömer Paşa Valsleri sayılabilir. Goodban'ın Ömer Paşa adına yazdığı valsler Edinburgh'da dans öğretmenliği yapmakta olan Monsieur Brouneau adında bir

Fransızca ithaf edilmiştir. Ömer Paşa'yı bütün azameti ile atı üzerinde Tuna Irmağı kıyılarında tasvir eden renkli nota kapağının litografisini ise meşhur Brandard yapmıştır. Resimdeki detaydan Brandard'ın ne kadar titizlikle çalıştığı açıkça ortadadır.

Meşhur opera bestecisi Gioacchino Rossini'nin Sultan Abdülmecid için 1852 yılında bestelediği Askeri Marş'ın da notası Londra'da şık bir edisyon şeklinde Kırım Savaşı'nın ilk günlerinde yayımlanmıştır. Litografisi'ni Brandard'ın hazırladığı nota kapağında padişahın renkli portresi altın

yaldızlı bir çerçeve içerisinde yer almaktadır. Notanın tam alt köşesinde ortalıklı olarak Sultan Abdülmecid'in tuğrası yerleştirilmiştir. Bu nota kapağı hazırlanırken böylesine bir detayı hatasız bir şekilde yerine getirebilmek için büyük olasılıkla Osmanlı elçiliğine danışılmış olunmalıdır. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili olarak yayımlanan notaların kapakları gerçekten de şaşırtıcı derecede detay içermektedir. Örneğin William Smalwood'un bestelediği 1878-79 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında bestelediği Türk Savaş Marşı'nın nota kapağı Erzurum'undan

Edirne'sine kadar detaylı bir Türkiye haritası içermektedir. Burada savaşın önemli cepheleri bütün teferruatı ile işaretlelenmiştir. Kapakta aynı zamanda eserin Türk milli marşını içerdiği iddia edilmektedir, ancak adı geçen melodinin bir Osmanlı marşından çok kilise ilahisi havası ağır basmaktadır. Bu tip Türk marşlarının Londra'nın nota satan müzik dükkânlarında revaçta olmasından sanılmasın ki İngiliz besteciler bir müttefik ülke yanında yer almakta, ona destek vermeğe çalışmaktadır. Bilakis burada ticari amaç en büyük paydayı oluşturmaktadır. Nitekim kapağın en altındaki bir bölümde, küçük harflerle Smallwood'un yeni bestesi olan Rus Savaş Marşı'nın da kısa bir süre önce 3 şilinden piyasaya çıktığı potansiyel alıcılara duyurulmaktadır.

Herman Koenig'in "Sultan'ın Şehri" polkasının nota kapağı. (Emre Aracı arşivi)